

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN GENİŞLEME SÜRECİ

Seyhan Erdoğan

Avrupa Birliği, başlangıçta altı batı Avrupa ülkesinin oluşturduğu bir bölgesel birlik olan Avrupa Ekonomik Topluluğundan, Avrupa Birliğine evrilme süreci içerisinde dört genişleme yaşamıştır. 1957 yılında kuruluşunda, Almanya, Fransa, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksembourg'dan oluşan Avrupa Topluluğu, 1973 yılında Danimarka, İrlanda ve İngiltere'nin, 1981 yılında Yunanistan'ın, 1986 yılında Portekiz ve İspanya'nın ve 1995 yılında Avusturya, Finlandiya ve İsveç'in katılımıyla 15 üyeli Avrupa Birliği haline gelmiştir. 1989 yılında Almanya'nın birleşmesi ile Doğu Almanya'nın Avrupa Birliğine katılması da dolaylı bir genişleme sayılmalıdır.

Avrupa Birliğinin bugün gündemde olan genişleme süreci ise tümü eski sosyalist ülkeler olan on Orta ve Doğu Avrupa ülkesini (Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Polonya, Slovenya, Latviya, Lituanya, Slovakya, Romanya, Bulgaristan) ve iki ada ülkeyi (Malta ve Kıbrıs) kapsamaktadır.

Türkiye, aday ülke olarak bu sonuncu genişleme sürecine dahil edilmiş görünse de, gerçekte bu genişleme sürecinde yer almayacağı kesinleşmiştir. Avrupa Birliğinin bundan sonraki genişleme süreçlerine, "Avrupa'nın birleştirilmesi" yolundaki tarihsel projeye uygun olarak, eski Yugoslavya'nın, Balkan ülkelerinin ve hatta Ukrayna ve Moldavya'nın dahil edilmesi beklenebilir. Türkiye'nin konumu şimdilik en iyi ihtimalle belirsizdir. Kuşkusuz "uzun vadede" Türkiye'nin, Avrupa Birliğinin genişleme sürecine dahil olup olmayacağı konusunda çeşitli tahminler ileri sürülebilir.¹ Ancak aynı şekilde küreselleşmenin üç atlısından biri olan Avrupa Birliğinin kendisinin uzun vadede geleceğinin ne olacağı üzerinde de çeşitli tahminlerde bulunmak mümkündür.²

Bir Bölgesel Ekonomik Bütünleşme Olarak Avrupa Birliği

Bölgesel ekonomik bütünleşmeler esas olarak beş düzeyde gerçekleştirilebilir.³

Serbest ticaret alanı: Serbest ticaret alanında, üye ülkeler arasındaki ticarete, gümrük tarifeleri aşamalı olarak kaldırılır. Ancak serbest ticaret alanındaki

her ülke, üye olmayan ülkelere karşı kendi ticaret politikalarını gütmekte serbesttir.

Gümrük Birliği: Gümrük Birliği serbest ticaret alanının özelliklerine ek olarak, üye olmayan ülkelere karşı ortak bir gümrük tarifeleri politikası da gerektirir.

Ortak pazar: Gümrük Birliğinin özelliklerine ek olarak, üye ülkeler arasında işgücü ve sermayenin serbest dolaşımını da öngörür. İşgücünün serbest dolaşımının olması, üye ülkeler arasında, sağlık, iş güvenliği, eğitim, sosyal güvenlik gibi alanlarda benzer politikalar uygulanmasını teşvik eder.

Ekonomik birlik: Ortak pazar özelliklerine ek olarak, sanayi, ulaştırma, enerji, telekomünikasyon, mali ve parasal politikalar ve genel olarak tüm ekonomik ve sosyal politikalarda uyumlaştırmayı öngörür.

Siyasi birlik: Ekonomik birliğin bütün özelliklerine ek olarak dış politika, savunma politikası gibi alanları da kapsar. Gerçek bir politik birlik, egemen devletler arasında bir anlaşmadan çok federal bir politik sisteme yakındır. Bölgesel ekonomik bütünleşmelerde bu aşamalar çoğu kez iç içe geçmiş olarak bulunur.

Kapitalizmin bölgesel bütünleşme eğilimi yeni bir olgu değildir. 1826 yılında İngiltere ve İrlanda arasında kurulan Gümrük Birliği ve 1833 yılında ABD ile Kanada arasında tüm doğal ürünlerde gümrükleri karşılıklı olarak kaldıran anlaşma, Atlantik'in iki yakasındaki en eski bölgesel bütünleşme anlaşmalarıdır.

Ancak bölgesel bütünleşmeler esas olarak İkinci Dünya Savaşından sonra gelişmiş ve modern ekonomik bütünleşmenin en önemli örneği 1957'de kurulan Avrupa Ekonomik Topluluğu ve 1960'da kurulan Avrupa Serbest Ticaret Alanı olmuştur. Bu dönemde az gelişmiş ülkeler arasında kurulmasına çalışılan ve bölgesel düzeyde ithal ikamesi politikaları uygulamaya yönelik bütünleşmeler başarılı olmamışlardır. 1980'li yıllara kadar ABD, küresel ekonomik politikalarında bölgesel bütünleşmeler yoluna gitmemiş, politik ve askeri nedenlerle desteklediği Avrupa Topluluğu dışında, ekonomik bütünleşmeler yerine hegemon konumunda olduğu dünya kapitalist sisteminde çok taraflı ilişkileri desteklemiştir.

İlk modern bölgesel ekonomik bütünleşme hareketinin Avrupa'nın ileri kapitalist ülkeleri arasında gelişmesinin çeşitli nedenleri vardır. Her şeyden önce Avrupa nispeten küçük ulusal pazarlara sahip ama yüksek derecede gelişmiş kapitalist ekonomilerden oluşuyordu. Bu ulusal ekonomiler birbirlerinden yüksek koruyucu gümrük duvarları ile ayrılmışlardı. Avrupa ekonomileri, ABD'ne kıyasla daha fazla ihracata dayalı ekonomilerdi. Ayrıca Avrupa sermayesi tarih-

sel olarak uluslararası anlamda çok daha fazla hareketliliğe sahip olmuştu. Avrupa Topluluğunun çekirdeğini oluşturan altı ülke ekonomik gelişme düzeyleri benzer olan ve ekonomik bağları gelişmiş ülkelerdi. Ruhr havzası, Belçika, Hollanda ve Lüksembourg'un sınai bölgeleri, ve Kuzey İtalya aslında birbirine bağlı bir sınai kompleks oluşturuyordu. Bu bölge söz konusu altı ülkenin sınai üretiminin 60'ını gerçekleştiriyordu. Bu ülkelerdeki özel tekeller arasında ilişkiler yoğundu. Gelişmiş Avrupa kapitalizmine daha geniş bir ekonomik alan, daha birleşik bir pazar gerekiyordu.

Avrupa bölgesel bütünleşmesinin ikinci itici gücü siyasaldır. Avrupa Birliği, siyasal anlamda Atlantik fikrinin tamamlayıcısı olarak, aslında bölgesel bütünleşmelere taraftar olmayan, tersine hegemon konumunda olduğu çok taraflı ilişkilerden yana olan ABD tarafından desteklenmiş ve geliştirilmiştir.

"Atlantik Fikri" ve "Avrupa Fikri"

ABD'nin resmi dış politikası ve ideolojik doktrini olarak "Atlantik fikri", Birinci Dünya Savaşından sonra doğmuş ve ABD'nin küresel stratejisi haline gelmiştir. Atlantik fikrinin hedefi, Batı Avrupa ve Kuzey Amerikanın, ABD kalkını altında ve anti-Sovyet ve anti-Komünist bir temelde birleştirilmesiydi. ABD, Sovyetler Birliğine coğrafi anlamda yakın olan Batı Avrupa ülkelerine ekonomik yardım sunarak, Batı Avrupa ülkelerindeki sağ kanat siyasi akımları destekleyerek, Batı Avrupa'ya askeri yardım vererek Atlantik fikrini ABD'nin hegemonik dünya liderliğinin stratejik aracı haline getirmekteydi. "Avrupa fikri" yani Avrupa ülkelerinin bir birlik oluşturması fikri, Atlantik fikrine tabi olmak şartıyla ABD'nin küresel stratejisine aykırı bir gelişme olmayacaktı.

Avrupa fikri yani, Atlantik fikrinden bağımsız olarak Avrupa'nın birleştirilmesi fikri ise 17. yüzyıl sonları ve 18. yüzyıl başlarından itibaren Avrupa kapitalizminin gelişmesinde kökleri olan eski bir fikir olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kapitalizmin tekelci aşamaya geçişi ile Avrupa'nın birleştirilmesi fikri giderek daha fazla tartışılmaya başlandı. Birinci Dünya Savaşının arifesinde, İngiltere, Fransa, Almanya ve Rusya gibi büyük Avrupa güçleri dünya pazarlarının paylaşımı için vahşi bir savaşın eşiğine gelmişlerken, bir Avrupa Birleşik Devletleri kurulması görüşü, Japon ya da Amerikan etkilerine karşı sömürgelerin elde tutulması ve Avrupa'da sosyalizmin gelişmesini bastırmak için bazı Avrupa ülkelerinde gerici, monarşist çevrelerce savunulan bir fikir olarak gündeme gelmişti.⁴

İki savaş arası dönemde Avrupa'nın birleştirilmesi Fransız Dışişleri Bakanı Briand'ın adıyla anılan Briand Planı olarak tekrar gündeme geldi.⁵ Savaş sonrasında ise "Avrupa hareketi" hükümetler arası kuruluşlar düzeyine taşınan ve

çeşitli sivil inisiyatifler tarafından desteklenen bir hükümet politikası haline geldi.

İkinci Dünya savaşı sonrasında Avrupa'nın birleştirilmesi, Atlantik fikrinin tamamlayıcısı olarak ve bu niteliğiyle ABD tarafından desteklenerek gelişti. Bu haliyle Avrupa'nın birleştirilmesi fikri "Atlantik" Avrupasına dönüştürülmüş oldu.⁶

ABD'nin Avrupa'ya verdiği Marshall Yardımının yönetimi için, 1948'de Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü (OEEC) kuruldu. OEEC ayrıca Avrupa paralarının konvertibilitesi, Batı Avrupa'da ticaretin liberalizasyonuna yardımcı oldu. 1951 yılında Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğunun kurulmasında da siyasal-askeri kaygıların rolü oldu.

İkinci Dünya Savaşından sonra Avrupa ekonomik bütünleşmesine yol açan bir diğer neden de Avrupa'nın ekonomik gücünü diğer süper güçler karşısında,, özellikle ABD karşısında artırmak ihtiyacıdır. 1960-1970 döneminde dünyadaki toplam doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında ağırlık, ABD kökenli çok uluslu şirketlerde idi. ABD kökenli çokulusluların doğrudan yabancı yatırımlarının önemli bir bölümü de Avrupa ülkelerine yapılmış olan yatırımlardan oluşuyordu.⁷ Jean-Jacque Servan Schreiber'in 1967 yılında yayınlanan "*Amerika Meydan Okuyor*" isimli ünlü kitabı o dönem Avrupasında yaygın olan görüşleri yansıtıyordu: Avrupa birleşmediği takdirde ABD şirketlerine rakip olabilecek güçte bir Avrupa sermayesi gelişemeyecekti.⁸

Avrupa bütünleşmesinin birinci evresi sayabileceğimiz bu evre, 1980'lerin ortalarına kadar devam etmiştir. 1970'li yıllardan 1980'lerin ortalarına kadar olan geçen süre, bütünleşme sürecinin durağanlaştığı, hatta Avrupa bütünleşmesinin yaşayabilirliğine inancın azaldığı bir dönem olmuştur. 1980'lerin ortalarından günümüze kadar gelen ikinci evre ise Avrupa bütünleşmesinin derinleştiği ve genişlediği yeni bir evredir.

Avrupa Bütünleşmesinde İkinci Evre

Avrupa bütünleşmesinde ikinci evreyi Tek Avrupa Yasası ile başlatabiliriz. 1986 yılında kabul edilen Tek Avrupa Yasası ile, Avrupa Ekonomik Topluluğunu kuran 1957 Roma Anlaşmasında değişiklik yapılmış, 1992 yılında malların, hizmetlerin, sermayenin ve kişilerin üye ülkeler arasında serbest dolaşımının gerçekleşeceği tek pazara geçiş hedefi konmuştur. Sınai mallarda tarife dışı engellerin kaldırılması, hizmet ticaretinin liberalizasyonu, sermaye ve işgücü hareketlerinin serbestleşmesi Avrupa'nın bölgesel bütünleşmesinde sıçrama yaratmıştır.

1990 yılında imzalanan ve 1992 yılında üye devletlerin tümü tarafından onaylanan Maastricht Anlaşması ile Avrupa bütünleşmesine, ekonomik ve parasal birlik hedefleri getirilmiş, ayrıca ortak dış politika, güvenlik politikası, ortak vatandaşlık, adalet ve sosyal işlerde işbirliği süreci başlamıştır.

1997 yılında imzalanan Amsterdam Anlaşması ile Avrupa Birliğinin Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinden yeni üyelerle genişleme sürecine uygun değişiklikler yapılmış, İsveç Hükümetinin ve sendikaların baskısı ile Anlaşmaya yeni bir İstihdam Bölümü eklenmiş ve Sosyal Bölüm Anlaşmanın parçası haline getirilmiştir.

2000 yılında yapılan Nice Anlaşması ile 2002 yılı sonu itibariyle AB'ne üye yapılması planlanan ülkelerle ilgili kurumsal değişiklikleri gerçekleştirilmiştir. Böylece bu ülkelerin de 2004 Avrupa Parlamentosu seçimlerine katılmalarının alt yapısı hazırlanmıştır.

Avrupa Birliğinin ikinci evresi dediğimiz bu ekonomik derinleşme ve yeniden yapılanma sürecine, 1989 yılından sonra Sovyet sisteminin çökmesi ile ekonomik ve politik sistemlerini değiştiren Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin Birliğe katılmaları sürecinin başlatılması eşlik etmiştir.

1985 -2000 dönemi yalnızca Avrupa Birliği açısından bölgesel bütünleşmenin derinleşme ve genişleme süreci olmamış, dünyanın diğer bölgelerinde, kurumsal veya fiili, yeni bölgesel bütünleşmelerin doğduğu ve geliştiği bir dönem olmuştur.⁹

1980'li yılların ortalarından başlayarak gelişen yeni bölgesel bütünleşme hareketleri küreselleşme denilen sürecin bir parçası olarak gündeme gelmişlerdir.

Küreselleşme ve Bölgesel Bütünleşmeler¹⁰

1980'li yılların ortalarından itibaren gelişen bölgesel bütünleşmeleri ve bu arada Avrupa Birliğinin genişleme sürecinin niteliğini anlayabilmek için, bölgeselleşmenin küreselleşme bağlamında kavranılması gerekir. Bu amaçla küreselleşme denilen sürecin özelliklerinin kısaca altının çizilmesinde yarar vardır.

1960'lı yılların ortalarından itibaren ileri kapitalist ülkelerde kar oranlarında büyük düşmeler meydana geldi. 1970'li yılların petrol krizlerinin de etkisiyle derinleşen kriz, sosyal devlet uygulamalarının ve demokrasi ve sosyal haklar etrafında şekillenmiş olan toplumsal uzlaşmanın terki ile sonuçlandı. Amerika'da Reaganizm, İngiltere'de Thatcherizm, Türkiye'de Özalizm olarak nitelenen yeni liberal anlayış ekonomik politikalara egemen oldu. Bu yeni liberal anlayışa göre, krizi aşmanın yolu sermayenin önündeki tüm engellerin kaldırılması idi. Dünya tek bir pazar haline gelmeli ve bu pazarda karar merkezleri ulus ötesi

mali/ticari/sınai şirketler ve bu şirketlerin çıkarları doğrultusunda pazara yön verecek metropol ülkeler olmalıydı.

1980'li yıllardan itibaren dünya giderek daha çok tek bir pazar haline gelmeye başladı. Tüm dünya küresel üretim ağları ve küresel mali ağlarla donanırken sınai, ticari ve mali sermaye her türlü düzenlemenin dışına çıkmaya yöneldi.

Daha fazla kar etmek için daha düşük girdi maliyetleri, daha düşük işgücü maliyetleri, daha fazla pazar payı... bunlar, vahşi bir yarışa dönen küresel rekabetin temel güdülleri olarak biçimlendi. Ulus ötesi şirketler daha fazla kar elde edebilmek için bugüne kadar girmemiş oldukları coğrafyalara yayılmak, sektörlerle girmek hedefine yöneldiler.

Dünyada kapitalist küreselleşmeye açılmamış pek az toprak parçası kalmıştır.

Başta tarımda olmak üzere bütün sektörlerde, küçük ve hatta orta ölçekli üretim ve ticaret birimleri yok olmakta, var olanlar ancak küresel üretim ağlarına eklenilebildikleri ölçüde varlıklarını devam ettirebilmektedirler.

Kamusal mal ve hizmet üretimi küçültülmekte, özelleştirme düne kadar hayal bile edilemeyen alanlara kadar inmektedir.

Daha fazla kar elde etmek amacıyla, malların ve hizmetlerin serbestçe dolaştığı, sermayenin her ülkeye, her sektöre, her sanayie serbestçe girdiği, çalışma yaşamını işçiden yana düzenleyen yasaların ve sosyal hakların daraltıldığı bir büyük dünya pazarının yaratılması amaçlanmaktadır.

Yalnızca mal ticaretinde değil hizmetlerde de serbest ticaretin gerçekleştirilmesi süreci hızlanmıştır. Dünya Ticaret Örgütü bünyesinde benimsenmiş olan Hizmet Ticareti Genel Anlaşması, telekomünikasyon ve posta hizmetleri, görsel ve işitsel iletişim hizmetleri, inşaat ve bağlantılı mühendislik hizmetleri, su iletim hizmetleri ve atık su işleme, enerji,mali ve benzeri hizmetler, sağlık, sosyal ve bağlantılı hizmetler, turizm ve bağlantılı hizmetler, kültür ve spor hizmetleri, ulaşım hizmetleri ve diğer hizmetleri kapsamaktadır. Hizmet ticaretinde serbestleşmenin diğer ayağı hizmetlerde özelleştirmedir.

Mal ve hizmet ticaretinde, sermaye akımlarında devletlerin düzenleyici müdahaleleri en aza indirilmek istenirken, ulus ötesi şirketlerin elinde toplanan fikri ve sınai mülkiyet haklarının korunması için ağır düzenlemeler getirilmektedir.

Bu süreç içerisinde, mali piyasaların serbestleşmesi ve mali denetimin uluslararası sermayenin egemenliğine geçmesi, gelişmekte olan ülkelerin yüksek ve değişken faizler ile borçlandırılarak, tüm gelirlerinin ipotek altına alınmasına yol açmıştır. Tüm ülkelerde bankerlerin öncelikleri üreticilerin önceliklerinin önüne geçmiştir.

Küreselleşmenin gelişmekte olan ülkelere yansıyan en ağır boyutu bu ülkelerin borç yükü altında ezilmeleri ve borç krizine düşerek alacaklıların ve yeni liberal küresel stratejiyi benimsemiş olan IMF ve Dünya Bankasının istikrar ve yapısal uyum programları dayatmaları ile karşı karşıya kalmalarıdır.

Özetle, küreselleşmeyi kapitalizmin yayılması ve yeniden yapılanması süreci olarak da tanımlayabiliriz.

Kapitalizmin yayılması ile kastedilen, kapitalizmin, hem başta eski sosyalist ülkeler olmak üzere coğrafi anlamda dışsal yayılması, hem de başta kamu kesimi olmak üzere bugüne kadar egemen olmadığı sektörleri de kapsayarak içsel yayılmasıdır.

Küreselleşme, aynı zamanda, bu yayılma sürecinde kapitalizmin yeniden yapılanmasını da ifade etmektedir. Yeniden yapılanma sürecinde mal ve hizmet üretiminde (üretim teknolojisinde, örgütlenmesinde, yönetiminde) geçici olmayan, niteliksel değişiklikler olmakta ve bu değişiklikler, sermaye ve ürün piyasalarında olduğu gibi işgücü piyasalarında da köklü değişikliklere yol açmaktadır. İşgücü piyasasının düzensizleştirilmesi, esnek çalışma, eve iş verme, gündelikçilik, kiralık işçilik, vb. bu sürecin parçalarıdır. Sosyal devletin zayıflatılması ve çalışan kesimlerin sosyal haklarının kısıtlanması sürecin bir başka yönüdür.

Küreselleşme nesnel bir gelişmedir ama aynı zamanda politik bir projedir. Nesnel bir gelişme olan kapitalizmin yayılması ve yeniden yapılanması, ulusal, bölgesel ve uluslararası düzenlemelerle desteklenmekte ve güçlendirilmektedir.

Küreselleşme ve AB'nin Ortak Ekonomik Programları: Liberalizm

1980'li yılların ortalarından başlayarak Avrupa bütünleşmesinin genişlemesi ve derinleştirilmesi, yukarıda özelliklerini saydığımız yeni liberal ekonomik stratejinin, küresel planda önerdiklerinin bölgesel düzeyde gerçekleştirilmesini hedefleyen bir kısa yoldur. GATT ve daha sonra Dünya Ticaret Örgütü çerçevesinde gerçekleştirilmesinde güçlük çekilen pek çok liberalizasyon konusu, Avrupa Birliğinin genişleme sürecinde kolaylıkla uygulanabilmektedir.

Bir örnek vermek gerekirse, Dünya Ticaret Örgütü çerçevesinde çok taraflı bir küresel ilişkiler seti içerisinde, kamu alımları ve hizmet ticaretinin serbestleştirilmesi süreci, gelişmekte olan ülkelere IMF ve Dünya Bankası kanalı ile

yapılan baskılara rağmen, uzun görüşmeler gerektirecektir. Oysa Avrupa Birliği, kamu alımları konusunda ve hizmet ticaretinde liberalizasyonu sağlamakla kalmamış, bu serbestleşmeyi tüm Birliğe aday ülkelere ve hatta Avrupa Birliğinin mevcut genişleme sürecine dahil olmayan Türkiye'ye dahi kabul ettirmiştir.¹¹ Aynı şekilde, Kanada ve ABD de, 1988 serbest ticaret anlaşmalarıyla tarım ve hizmetlerde liberalizasyonu getirdikleri zaman bu konular GATT bünyesinde tartışmaya bile açılmamışlardı.

Bölgesel bütünleşme küreselleşmenin yeni liberal programının hayata geçmesi için "ikinci en iyi yol"dur. Coğrafi yakınlığa sahip, benzer gelişme düzeylerindeki ülkelerin benzer politikaları benimsemiş hükümetlerinin yeni liberal programları inşa etmeleri ve bu programları çevre ülkelerine yaymaları, WTO bünyesinde yürütülmekte olan çok taraflı liberalizasyon projesine göre, çok daha kolay olmaktadır.

Küreselleşme ve AB'nin Ortak Mimarları: Çok Uluslu Şirketler

Küreselleşmenin mimarlarının çokuluslu mali/ticari/sınai şirketler olması gibi Avrupa bütünleşmesinin mimarları da Avrupalı ulus ötesi sermayedir.

Birleşmiş Milletler verilerine göre 500 büyük çok uluslu şirket dünyadaki doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının %80'ini, ve dünya ticaretinin yarısını gerçekleştirmektedir.¹² Bu çok uluslu şirketlerin belirli "ulusal" çıkarlara bağlılık anlamında bir vatanları olmadığı söylenebilir. Ancak bu gerçeklik çok uluslu ve ulus ötesi şirketlerin "üs" edindikleri ülkeler ve bu "üs" ülkedeki çevrelerine bağlı olan bir şirket kimlikleri olduğu gerçeğini ortadan kaldırmamaktadır. 500 çok uluslu şirketin 185'i ABD'nde, 156'sı AB'nde 100'ü Japonya'da yerleşiktir. En büyük 100 ulus ötesi şirketin, 37'si Avrupa Birliği ülkelerindedir. EFTA dahil edilirse bu rakam 43'e yükselmektedir. Avrupa kökenli ulus ötesi firmaların %67'si üç ülkede, Almanya, Fransa ve İngiltere'de yoğunlaşmışlardır. En büyük 100 ulus ötesi şirketin 32'si ABD kökenlidir. Kanada ile bu sayı 35 olmaktadır. 19 ulus ötesi şirket Japon kökenli, iki şirket ise Avustralya kökenlidir.¹³

Avrupa bütünleşmesinde yeni bir aşama olan ve 1993 yılında gerçekleşen tek pazar, Avrupa Sanayicileri Yuvarlak Masası tarafından düzenlenmiş ve programlanmıştır. Avrupa Sanayicileri Yuvarlak Masası 46 Avrupalı şirketin temsilcilerinden oluşmaktadır. Bu grup 1985'te tek pazarın oluşturulması için bir plan ve program hazırlamıştır. Bu plan bir kaç ay sonra Avrupa Komisyonu tarafından kabul edilen ve hükümet başkanları tarafından onaylanan tek pazar planına çok benzemektedir. Telekomünikasyon, ulaşım, hizmetler ve vergi sisteminin uyumlaştırılması, Avrupa altyapısının yeniden yapılanması da Avrupa Sanayicileri Yuvarlak Masasının talep ettiği şekilde gelişmiştir. Parasal entegrasyon ve Avrupa Parasal Birliği projesi de aynı grubun eseridir. Avrupa Yu-

varlık Masasının 1996 yılında benimsediği ve AB'nin politikalarının temeli haline getirmek istediği "benchmarking" (kıyaslama) politikası da aynı yaklaşımın ¼r¼n¼d¼r. Burada s¼z konusu olan şirketlerin benimseyeceği bir "benchmarking" değildir. S¼z konusu olan uluslararası rekabet edebilirliği temin i¼in politik organların benimseyecekleri bir "benchmarking"dir. Yani Avrupa Birliğinin politik organları, Avrupa Birliğinin mal ve hizmet ticaretinde, doğrudan sermaye yatırımlarını kendine çekmekte, t¼m d¼nyada ama özellikle ABD ve Japonya ile rekabet edebilmesi i¼in, bu konularda o ¼lkelerin ne yaptığını izleyecek ve uluslararası rekabet edebilirlik i¼in, ¼rneđin iřg¼c¼ piyasalarının d¼zensizleřmesi gerekiyorsa bunu Birlik b¼nyesine de taşıyacaktır.¹⁴

Avrupa Birliğinin genişleme s¼reci de aynı gerek¼çelerle Avrupa şirketleri tarafından desteklenmektedir. Yuvarlak Masa tarafından hazırlanan bir politika metninde şunlar s¼ylenmektedir:

"İ¼ pazarın, hemen hemen 500 milyon t¼keticiyi kapsayacak olması t¼m ¼yeler i¼in ¼nemli bir b¼y¼me potansiyeli arz etmektedir. AB'ne ¼ye devletlerin halen yararlandıkları ticaret ve yatırım kazançlarının yanı sıra, Genişlemenin ekonomik b¼y¼meyi en az 60-80 milyar Euro artırma potansiyeli vardır.

Kazan¼ları d¼rt unsur yaratacaktır:

-Halen ¼nemli ¼l¼de artmış olan ve Orta ve Doğu Avrupa ¼lkelerinin d¼n¼ř¼m¼n¼ hızlandıran yabancı sermayenin kazanacağı b¼y¼k ivme. Genişleme, tahmin edilebilir siyasi ve d¼zenleyici bir ¼er¼evede ve 27 ekonomiden (ya da ilerde daha fazla) oluşan d¼zg¼n bir oyun alanında, iş ¼evrelerinin g¼venini artırarak sermaye hareketlerine daha b¼y¼k bir hız verecektir.

-Yeni ¼ye ¼lkelerin politik ve ekonomik geleceklerine ilişkin olarak daha fazla g¼ven. İstikrarlı yasalara, d¼zenlemelere ve standartlara yol a¼an hukuki ve idari reform daha iyi uygulanacak, iş ¼evreleri strateji ve yatırım konularında daha uzun vadeli kararlar alabileceklerdir.

-Hem yeni hem eski ¼ye devletler daha keskin bir bi¼imde uluslararası rekabete gireceklerdir.

-Eski ve yeni ¼yeler arasında sınır ¼tesi ticaret artacaktır.¹⁵

Avrupalı b¼y¼k şirketlerin genişlemeyi savunurken ¼ner s¼rd¼kleri gerek¼çeler, Avrupa Birliği organlarının ileri s¼rd¼đ¼ gerek¼çelerle ¼rt¼řmektedir. B¼y¼k sermaye, Avrupa Birliğinin ikinci evresini hangi nedenlerle savunmuş ve desteklemişse, genişlemesini de aynı gerek¼çelerle savunmakta ve desteklemektedir.

Avrupalı şirketler genişleyen bölgesel pazarlardan istifade ederek rekabet edebilirliklerini artırmakta, birleşmeler ve devir almalarla büyüyerek ulusal düzeyde faaliyet gösteren firmalar olmaktan çıkarak bölgesel çokuluslulara dönüşmektedirler.

Bölgesel Bütünleşmeler ve Bloklararası Rekabet

Dünya, Sovyet sisteminin yıkılmasından sonra iki kutuplu (ABD-SSCB) bir merkez olmaktan çıkarak üçlü (*triad*)¹⁶ (Batı Avrupa, Kuzey Amerika, Doğu ve Güneydoğu Asya) bir yapıya dönüşmüştür. Bu üç kutbu oluşturan ileri kapitalist merkezler küreselleşme sürecindeki ortak çıkarları için dörtlü (*quad*)¹⁷, beşli (ABD, Japonya, Almanya, Fransa, İngiltere'den oluşan G-5), yedili (G-5 ülkelerine ek olarak Kanada ve İtalya'dan oluşan G-7), onlu (G-7 ülkelerine ek olarak Hollanda, Belçika, İsveç ve İsviçre'den oluşan G-10) gruplaşmalar oluştursalar da çok kutuplu dünya Batı Avrupa, Kuzey Amerika ve Doğu ve Güneydoğu Asya'dan oluşan üçlü yapıya dayanmaktadır. Bu üçlünün liderleri AB, ABD ve Japonya'dır.

Avrupa Birliğinin genişleme ve derinleşmesinin küreselleşmeyle aynı yeni liberal doğrultuda ilerliyor olması, küreselleşmenin üç bölgesel ayağı arasında rekabet olmadığı anlamına gelmemektedir. Nasıl ki tekelci kapitalizm, rekabetin ortadan kalkması anlamına gelmiyorsa, AB, ABD ve Japonya'nın yeni liberalizmin bölgesel ve küresel mimarları olması da aralarında rekabet olmadığı anlamına gelmemektedir. Bu rekabet esas olarak farklı bölgeleri üs tutmuş çok uluslu şirketler arasındaki rekabetin yansımaları olmakla birlikte, o ülkenin vatandaşlarının yaşam düzeyleri, firmalarının sektörlerindeki rekabet güçlerine bağlı olduğu ölçüde, devletler ve uluslar arasında da bir rekabettir. Şirketler ne kadar geniş bir pazarda faaliyet gösterebiliyorlarsa ve faaliyet gösterdikleri pazar ne kadar liberalleşmişse, karlarını ve rekabet edebilirliklerini o kadar artıracaklardır. Bloklar arasındaki bu rekabet, her bloğun kendi içindeki liberalleşme politikalarına karşın, dışa karşı korumacı politikalar güdebilmesine yol açmaktadır. Özellikle gelişmekte olan ulus devletlerin, ulusal düzeyde, sanayilerini, hizmet sektörlerini ya da tarımlarını koruyucu politikalar izlemesi kesinlikle engellenmek istenirken, AB'nin, ABD'nin veya Japonya'nın, gerek sanayi gerek tarımda korumacı politikalara başvurduğu, hatta bu korumacılığın ticaret savaşlarına dönüşebildiği görülmektedir.

Örneğin, 1997 yılı başlarında iki Amerikan uçak yapımı şirketi Boeing ve McDonnell faaliyetlerini birleştirme kararı aldılar. Ayrıca Boeing, Delta, American ve Continental havayolları ile 20 yıllık tek satıcılık anlaşmaları yaptı. Birleşme, ABD rekabet hukukuna uygun bulundu. Ancak AB, Avrupa'nın uçak yapım şirketi Airbus Konsorsiyumunun bu birleşme ve satış anlaşmaları nedeniyle büyük ticari uçaklarda sahip olduğu pazar payını kaybedeceğini düşünerek, birleşmeye ve satış anlaşmalarına karşı çıktı. AB'nin uzun yıllar boyunca

Airbus Konsorsiyumunu subvansize etmiş olduğunu göz önüne alan Boeing, AB'nin yeniden korumacılığa döneceğinden korkarak satış anlaşmalarını uygulamaya koymaktan vazgeçti.¹⁸

1999 yılında AB ve ABD arasındaki muz savaşı, et savaşı, büyük ABD firmalarının yabancı ülkelerdeki satış şirketlerinin karlarının bir kısmının vergiden muaf tutulmasına karşı AB'nin Dünya Ticaret Örgütüne başvurması vb. bu bloklar arası rekabetin ünlü örnekleridir.¹⁹

Avrupa Birliğinin Orta ve Doğu Avrupa ülkelerini kapsayacak biçimde genişlemesi, küresel liberalizmin gereklerine uygun olduğu kadar, AB'nin küresel üçlünün diğer iki ayağı olan ABD ve Japonya ile rekabetine de uygundur. AB, Genişlemenin nedenlerini açıklarken bunu şöyle ifade ediyor: "Genişleme, Birliğin dünya olaylarındaki -dış politika ve güvenlik, ticaret politikası ve diğer küresel yönetim alanlarındaki- rolünü güçlendirecektir."²⁰

Avrupa Birliğinin Genişlemesi: Son On Yıllık Gelişmelerin Özeti

Sovyet sisteminin çöküşünden önce, Avrupa Topluluğu, Sovyetler Birliği'nin muhalefetine rağmen Doğu Avrupa ülkeleri ile ikili ilişkilere girmişti. Örneğin Romanya 1972 yılında Avrupa Topluluğundan GSP Generalized System of Preferences-Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi) muamelesi talep etmiş ve sağlamış, 1980 yılında da bir ticaret ve işbirliği anlaşması imzalamıştı. 1988 yılında, Sovyetler Birliği, AT ile tek tek Doğu Avrupa ülkeleri arasında ticaret anlaşmaları imzalanmasını kabul etti ve bu konu bir AT-COMECON (Doğu Avrupa ülkelerinin Sovyetler Birliğinin güdümündeki işbirliği örgütü) anlaşması ile onaylandı. 1988 - 1990 döneminde AT, gerek Sovyetler Birliği ile gerekse Doğu Avrupa ülkelerinin çoğu ile ticaret, ekonomik işbirliği ve ekonomik yardım anlaşmaları imzaladı. Sovyet bloğunun çökmesi ve COMECON'un dağılmasından sonra AB, 1991 yılında Çekoslovakya, Macaristan ve Polonya ile, 1993 yılında Bulgaristan ve Romanya ile, "Avrupa Anlaşmaları" imzaladı. Avrupa Anlaşmaları söz konusu ülkelerin en fazla 10 yıl içinde bir serbest ticaret bölgesi kurmasını öngörüyor ve bu ülkelerin nihai olarak AB'ne üye olma isteklerini kabul ediyordu. 1992 yılında Çek ve Slovak Cumhuriyetleri, Macaristan ve Polonya, Orta Avrupa'da mamul mallar ve tarım dışı hammaddeler alanında bir serbest ticaret bölgesi yaratılmasını öngören bir anlaşma imzaladılar. 1994 yılında da AB, Estonya, Latviya ve Lituanya ile, 1996 yılında Slovenya ile serbest ticaret anlaşmaları imzaladı. Avrupa Birliği, Avrupa Anlaşmalarını tam üyelik için ilk adım kabul etmekle birlikte Anlaşmaların temel hedefi 2002 yılında sınai ürünlerde bir serbest ticaret bölgesi yaratmaktı.²¹

Türkiye Avrupa Birliği ile ortaklık anlaşmasını Avrupa bütünleşmesinin birinci evresinde 1963'te imzalamıştır. AB'nin bütünleşmesinin ikinci evresine girdiği dönemde, 1987'de, Türkiye Avrupa Birliğine tam üyelik için başvurdu.

Ancak Komisyon, 1989 Aralığında yayınladığı görüşünde, Türkiye ile katılım müzakerelerinin başlatılmasına karşı çıktı. Bu arada Türkiye, Avrupa ile 1995 yılında Gümrük Birliğinin son aşamasını gerçekleştirdi.

Haziran 1993 Kopenhag Avrupa Konseyi, AB'nin Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ile yaptığı Avrupa Anlaşmaları ile ortaya koyduğu genişleme hedefini onayladı.

Ayrıca AB'ne üye olmak üzere başvuran ülkelerin Birliğe üye olmadan önce karşılama gereken kriterleri belirledi. Böylece başvuruda bulunan ülkelere biri olarak Türkiye de Kopenhag Kriterlerine tabi ülkeler arasına girmiş oldu:

Ünlü Kopenhag kriterleri üç temel alanı kapsamaktadır.

- Politik alan: demokrasi, hukuk devleti, insan hakları, azınlıklara saygı ve azınlıkların korunması; bunları garanti eden kurumların varlığı; bu kurumların istikrarı,
- Ekonomik alan: işleyen bir pazar ekonomisinin varlığı; bu pazar ekonomisinin Avrupa Birliği içindeki rekabetçi baskılara ve pazar güçlerine karşı koyabilecek bir kapasitede olması.
- Avrupa Birliği müktesebatının benimsenmesi; Avrupa Birliğinin politik, ekonomik ve parasal birlik hedeflerine bağlılık da dahil olmak üzere üyeliğin getireceği yükümlülükleri üstlenme yeteneğine sahip olunması.

Aralık 1994 Essen Avrupa Konseyinde, Avrupa Birliği ile Ortaklık Anlaşmaları imzalamış olan Orta ve Doğu Avrupa ülkelerini üyeliğe hazırlamak için, bu ülkelere yönelik katılım öncesi stratejileri geliştirilmesine karar verildi.

Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine yönelik katılım öncesi stratejilerinin temelini,

- bu ülkelerle imzalanmış olan Avrupa Anlaşmaları,
- iç pazarın tüm sektörlerinde alınacak önlemleri ve mevzuat uyumu önceliklerini tanımlayan AB Beyaz Kitabı (Mayıs 1995),
- kurumsallaşmış bir görüşme süreci,
- katılım öncesi stratejilerin hayata geçirilmesi için mali bir araç olarak PHARE Programı, oluşturuyordu.

Ayrıca AB ülkeleri ile Orta ve Doğu Avrupa ülkelerindeki farklı devletlerin, bölgelerin ve çıkar gruplarının işbirliğini geliştirmek üzere sınır ötesi işbirliği programları benimsenmekteydi.

Aralık 1995 Madrid Avrupa Konseyi, AB'nin genişlemesinin "siyasi bir zorunluk ve tarihsel bir fırsat" olduğunu ilan etti. Kopenhag Kriterlerini geliştirdi ve 1996 yılında yapılacak olan Hükümetlerarası Konferanstan altı ay sonra

bazı Orta ve Doğu Avrupa ¼lkeleri ile katılım m¼zakerelerinin başlatılabileceğinin işaretlerini verdi.

Avrupa Birliğinin Orta ve Doğu Avrupa'yı içine alacak biçimde genişleminin AB'nde yaratacağı sorunları çözmeye yönelik yaklaşımlar da bu dönemde geliştirildi. Tarımda ve kişilerin serbest dolaşımında, AB normlarının uygulanamayacağı ve kapsam ve süre olarak sınırlı da olsa bu konuların geçici olarak b¼t¼nleřme s¼recinin dışında bırakılması g¼r¼ř¼ benimsendi.

Haziran 1996 tarihindeki Floransa Avrupa Konseyi, Orta ve Doğu Avrupa ¼lkeleri ile m¼zakereler için ayrıntılı bir program benimsedi. 1996 H¼k¼metlerarası Konferanstan altı ay sonra Kıbrıs ve Malta ile birlikte Orta ve Doğu Avrupa ile üyelik m¼zakerelerinin ilk aşamasının başlatılması planlandı.

Haziran 1997 Amsterdam Konseyinde, Amsterdam Anlaşması benimsendi. Amsterdam Anlaşması genişleme s¼recine girmiş olan Avrupa'nın ihtiyaç duyduğu kurumsal d¼zenlemeleri getirmemişti. Avrupa Topluluğunu kuran 6 ¼yeye g¼re şekillendirilmiş olan kurumsal yapının, Orta ve Doğu Avrupa ¼lkelerinin katılımıyla daha da genişleyecek olan yapıya uyarlanması gerekeceği için, bu amaçla yeni bir H¼k¼metlerarası Konferans yapılması ihtiyaı belirli.

Temmuz 1997'de Avrupa Komisyonu, G¼ndem 2000 başlıklı politika metnini yayınladı. Bu metinde Avrupa'nın genişlemesi s¼reci de ele alınıyordu. Komisyon, ¼yeliđin ¼nce ek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Polonya ve Slovenya'ya tanınması ve bu amaçla bu ¼lkelerle üyelik m¼zakerelerinin başlatılmasını ¼neriyordu. Diğer ¼lkelerin durumu her yıl yeniden değerlendirilecekti. Slovakya hariç Orta ve Doğu Avrupa ¼lkelerinin t¼m¼, Kopenhag kriterlerinin birincisi olan politik kriterler açısından yeterli bulunmuştu. Üyelik m¼zakerelerinin başlatılması ¼ng¼r¼len beş ¼lke ve Slovakya, pazar ekonomilerine sahip olma kriterine çok yaklaşmışlardı. Rekabetçi baskılarla ve pazar g¼çleri ile baş etmek açısından ise sırasıyla ek Cumhuriyeti, Slovenya, Macaristan, Polonya ve Estonya yeterli bulunmuştu. Topluluk m¼ktesebatını benimseme kapasitesi açısından ise Macaristan, Polonya, ek Cumhuriyeti ve Slovakya ¼nde g¼r¼n¼yorlardı. Lituanya, Bulgaristan ve Romanya için ise ¼yeliđin ancak 10 yıl içinde m¼mk¼n olabileceği d¼ř¼n¼l¼yordu.

G¼ndem 2000, Orta ve Doğu Avrupa ¼lkelerinin katılım ¼ncesi stratejilerini desteklemek ¼zere 21 Milyar Euroluk mali yardım verilmesini de kararlaştırdı. Bu yardımın amaı, bu ¼lkelerin Topluluk m¼ktesebatını benimsemelerine yardımcı olmak, tarımsal gelişmelerini desteklemek, ulaştırma ve evre açısından Topluluğun altyapı standartlarına uyum sağlamalarına destek olmak şeklinde ifade edilmişti.

Gündem 2000, Türkiye açısından Gümrük Birliğini öven ifadeler dışında olumlu bir yaklaşım sergilemiyordu. Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri politik demokrasi açısından yeterince gelişmiş bulunur ve iktisaden 21 milyar Euro'luk bir programla desteklenirken, Avrupa Birliği Türkiye'nin siyasi kriterleri yerine getirmediğini ifade ediyor ve Avrupa'nın Türkiye'ye "yardımını", "insan hakları" alanında öneriyordu.

Aralık 1997 Lüksembourg Avrupa Konseyi, Gündem 2000'i onayladı. Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Polonya ve Slovenya ve Kıbrıs ile üyelik müzakerelerinin başlatılmasına karar verdi. Kıbrıs için özel bir katılım öncesi stratejisi benimsedi. Diğer beş ülke ile de yeterli ilerleme sağladıkları takdirde müzakerelerin başlatılacağını teyit etti. Müktesebata uyum açısından kabul edilen prensibe göre aday ülkeler birliğe katılmadan önce Birlik müktesebatına tam uyum sağlamaya çalışacaklar, ama bu uyum sağlanmasa da katılım gerçekleşecekti. Aday ülkeler prensip olarak katılımın gerçekleştiği tarihteki müktesebatı benimsemeyi kabul edeceklerdi. Aday ülkelerin yasalarını Birlik yasa ve kurallarına mümkün olduğu kadar çok ve erken uydurmak için de katılım öncesi stratejileri zenginleştirilecekti. Katılım müzakerelerini başlatan ülkeler Birliğe katıldıkları sırada Birlik müktesebatına uyacaklardı.

Lüksembourg Konseyi, Türkiye ile ilgili olarak Türkiye'nin aday olabileceğini ve Avrupa'nın Türkiye için bir katılım stratejisi hazırlayacağını belirtmekle yetindi. Lüksembourg Zirvesi, Türkiye'nin AB'ne aday üye ülkeler arasında olmadığını bir kez daha tescilli olmuştu. Türkiye'nin adaylığı için önerilen politik şartlar ve Kıbrıs Rum Kesimi ile tam üyelik görüşmelerinin başlatılması kararı, Türkiye'nin AB'nin genişleme sürecinde kısa ve orta vadede yer almadığını, "uzun vade"nin de oldukça uzun bir vade olduğunu kesin olarak göstermişti.

Fransa'nın önerisi üzerine AB ülkeleri Genişleme süreci ile ilgili olarak bir Avrupa Konferansı toplamaya karar verdiler. Konferans 1998 Mart ayında Londra'da yapıldı. Konferans ortak dış politika ve güvenlik politikası, adalet ve iç işleri, ekonomik ve bölgesel işbirliği konularını kapsayan bir çok taraflı politik forum mahiyetindeydi. Lüksembourg Zirvesinin hayal kırıklığını yaşayan Türkiye Londra Konferansına katılmadı.

Birinci grup Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri (Polonya, Macaristan, Çekya, Estonya ve Slovenya) ve Kıbrıs'la üyelik müzakereleri süreci Mart 1998'de başlatıldı. Müzakereler Hükümetler arası Konferanslar, Bakanlar düzeyinde toplantılar ve büyükelçiler toplantıları olarak sürdürülmektedir. Müzakereler sonunda her ülkenin durumunun ayrıntılı bir değerlendirmesi yapılacaktır. Daha sonra bütün adaylarla çok taraflı bir toplantı, ardından da her adayın özel problemlerinin değerlendirildiği iki taraflı toplantılar yapılacaktır. Daha sonra Av-

rupa Konseyi, müzakerelerini sürdürmekte olan her ÷lkeye ilişkin nihai kararma ulaşacaktır.

Birinci grup ÷lkelerle Avrupa müktesebatına uyum için bölüm bölüm yapılan tarama süreci hızlandırıldı. Bulgaristan, Latviya, Lituanya Romanya ve Slovakya ile Müktesebatın analitik incelemesi başlatıldı. 1998 yılından itibaren Avrupa Konseyi, üyeliğe başvuran Orta ve Doğu Avrupa ÷lkelerinin durumlarını gözden geçiren yıllık raporlarını düzenli olarak yayınlamaya başladı. Avrupa Konseyinin talebi üzerine Türkiye rapor hazırlanacak ÷lkeler arasına dahil edildi.²²

1998 Cardiff zirvesi Türkiye'nin durumunda bir değişiklik yaratmadı. Mart 1999 Berlin Avrupa Konseyi, PHARE Programına ek olarak, Orta ve Doğu Avrupa ÷lkelerine yönelik yapısal konularla ilgili olarak (ISPA) ve tarımsal konularla ilgili olarak (SAPARD) iki yeni katılım öncesi araç benimsedi. Avrupa Konseyi ayrıca yapısal ve tarımsal konularla ilgili bu iki yeni program için mali kaynaklarını belirledi ve 2000 yılından itibaren katılım öncesi yardımları iki katına çıkardı. 1999 Haziranında bu iki yeni aracın ve genel olarak katılım öncesi yardımların genel koordinasyonuna yönelik düzenlemeler yapıldı. Böylece Berlin anlaşması ile Orta ve Doğu Avrupa ÷lkelerinin 2006 yılına kadar Avrupa Birliğinden alacakları mali destek sınırlanmış oldu. Günter Verheugen, ayrılan kaynakların fazla olmadığını ve Genişlemenin maliyetinin, getirilerine kıyasla AB için düşük olduğunu ifade etmektedir.²³ Ancak, Verheugen AB şüphecileri ve eleştiricilerine karşı, Genişleme sürecinin maliyetinin fazla olmadığını söylese de, 2006 yılı Genişleme bütçesinin 16.8 milyar Euro olacağını ve bunun AB'nin harcamalarını %20 artıracığını da unutmamak gerekir.

Aralık 1999, Helsinki Avrupa Konseyinde, ayrıca Romanya, Slovakya, Latvia, Lituanya, Bulgaristan ve Malta ile üyelik müzakerelerinin başlatılması amacıyla ikili hükümetler arası konferanslar yapılması kararlaştırıldı. İkinci grup ÷lkelerle müzakereler 2000 yılında başlatıldı.

Aralık 1999, Helsinki Avrupa Konseyinde, Türkiye'nin aday olduğu ilk kez ilan edildi. Türkiye için bir katılım öncesi stratejisi hazırlanması kararlaştırıldı. 26 şubat 2001 tarihinde AB'nin Türkiye'ye yönelik katılım öncesi yardım düzenlemesi benimsendi. Bu yaklaşıma uygun olarak, 8 Mart 2001'de Türkiye için Katılım Ortaklığı belgesi Konsey tarafından benimsendi. Türkiye, Müktesebatın Benimsenmesi için Ulusal Programını 19 Mart 2001'de benimsedi. Siyasi konularla (insan hakları, Kıbrıs, sınır anlaşmazlıklarının barışçı çözümü, Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası, terörizmle mücadele, Kafkaslardaki durum, Orta Doğu, Balkanlar) ilgili olarak zenginleştirilmiş siyasi diyalog başlatıldı. Avrupa müktesebatına uyum çalışmalarının analitik incelemesi başlatıldı. Türkiye'nin Avrupa'nın geleceğine ilişkin tartışmaya katılması kabul edildi. Türkiye'nin bazı topluluk programlarına katılması kolaylaştırıldı. Türkiye'nin Geniş-

leme sürecine dahil olması açısından önemli sayılmayacak olan, ancak Türkiye'nin yeni liberal yapılanmasını derinleştiren bu gelişmelerin yanı sıra, Türkiye'nin AB ile ilişkilerinde on derece önemli bir adım atıldı. Gümrük Birliğinin hizmetleri de kapsayacak şekilde genişletilmesi ve kamu alımları pazarlarının "karşılıklı" olarak açılması için nihai görüşmeler Ekim 2001'de gerçekleştirildi. Böylece Türkiye AB'nin genişleme sürecine aslında dahil edilmeden ve bu süreçle bağlantılı olan yardımlardan yararlandırılmadan, AB ile yeni liberal bütünleşmenin tüm tavizlerini AB'ne sunmuş oldu.

Şubat 2000'de toplanan Avrupa Hükümetlerarası Konferansında genişleyen bir Avrupa'nın gereklerine uygun kurumların kabul edilmesi tartışıldı.

Aralık 2000, Nice Avrupa Konseyi, AB'nin kurumsal yapısında Genişleme uygun değişiklikler yapan Nice Anlaşmasını kabul etti. AB üyeleri, 2002 yılı sonundan itibaren AB'ne katılacak ülkelerle yapılacak nihai katılım müzakerelerinde, **27 üyeli bir AB için**, Avrupa Parlamentosundaki sandalyelerin dağılımı, Konseydeki oyların ağırlığı, Ekonomik ve Sosyal Komitenin ve Bölgeler Komitesinin yapısı konusunda ortak tutumlarını belirlediler.

2001 Aralık Laeken Avrupa Konseyi, Genişleme süreci açısından önemli bir yenilik getirmedi. 2002 yılı sonunda Romanya ve Bulgaristan hariç Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin, Malta ve Kıbrıs'ın AB'ne üye olacakları, Romanya ve Bulgaristan'ın ise daha sonra Genişlemeye dahil olacakları hemen hemen kesinleşti.

Genişlemenin Sorunlu Alanları

Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin AB'ne üye olmalarının hızlı bir gelişim göstermesi başlangıçta pek beklenmiyordu. AB'nin daha az gelişmiş güney üyeleri, yani İspanya, Portekiz ve Yunanistan'ın, Polonya ve Macaristan karşısında tarımsal ürünlerde ve geleneksel sanayilerde sahip oldukları karşılaştırmalı üstünlüğü kaybedecekleri ve ayrıca Genişleme durumunda AB'nin yapısal fonlarından daha az yararlanacakları için Genişlemeye karşı çıkabilecekleri düşünülüyordu. Öte yandan, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin gelir düzeyi ve tarımsal yapılarının, AB üzerinde, yapısal fonlar ve tarımsal fonlar aracılığıyla büyük bir yük yaratacağı ve bu yükün AB'nin zengin üyelerine düşeceği gerçeği, o ülkelerin de Genişleme konusunda çok hevesli olmayacaklarını düşündürüyordu.

Almanya, İngiltere ve Fransa, yüksek teknoloji ürünü mallar ve hizmet ihracatçıları olarak, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin, Birlik içinde kendilerine rakip olmalarından çekinmese de, fakirlikleri ve tarımsal yapıları nedeniyle yük olmalarından çekinmektedirler. Ortak Tarımsal Politika AB bütçesinin yarısını, yapısal fonlar ise %30'unu kapsamaktadır. Almanya, Fransa, İngiltere, Hollanda

gibi bu fonlara aldıklarından daha fazla katkıda bulunan ¼lkeler, y¼kleri artacağı için; bu fonlardan yararlanan ¼lkeler de payları azalacağı için AB Genişleme s¼recinden kuşkuludurlar.

AB mevcut ¼yelerinin kaygılarını gidermek ve bu kaygıların AB'nin Genişlemesi s¼recini engellemesini sağlamak için iki temel konuda istisnai uygulama getirmiştir. Bunlardan birincisi Avrupa Birliği'nin Ortak Tarım Politikalarıdır (CAP). Ortak Tarım Politikalarının maddi yardım h¼k¼mleri, AB'ne katılan Orta ve Doğu Avrupa ¼lkelerine bir s¼re için uygulanmayacaktır. İkincisi de iřg¼c¼n¼n serbest dolaşımıdır. AB'nin iřg¼c¼n¼n serbest dolaşımı h¼k¼mleri de AB'ne yeni katılan ¼lkelerin bir kısmına bir s¼re için uygulanmayacaktır.

AB'nin Genişlemesinin AB için yaratacağı sosyal sorunların kapsamı nedeniyle genel beklenti, genişlemenin uzun vadeli bir s¼reç olacağı yolunda idi. Bu beklentilerin tersine, genişleme s¼recinin hızlanması ve 2004 yılında 10 Orta ve Doğu Avrupa ¼lkesinden 8'inin AB'ne katılmasının kesinleşmesi, AB'nin yeni liberal bir proje olması ile ilgilidir. Gelişmişlik d¼zeyleri, n¼fusları, ekonomik potansiyelleri, sanai yapıları ile Avrupa Birliğine en yakın olan Orta ve Doğu Avrupa ¼lkelerinin Birlik içine alınması, Avrupa merkezli ulus ¼tesi sermayenin çıkarları doğrultusundadır. Bu genişlemenin Avrupa Birliğini k¼resel rekabet ve y¼netimde g¼c¼l¼ kılması ise ek bir siyasal teşviktir. Avrupa Birliği'nin Orta ve Doğu Avrupa ¼lkelerine doğru genişlemesini tarihsel "Avrupa'nın birleştirilmesi" sloganı altında "Avrupa'nın ortak değerleri"ne bağlamak herhalde en y¼zeysel yorumdur. Avrupa'nın Birinci ve İkinci D¼nya Savaşları ile "b¼l¼nmesi" nasıl ekonomik nedenlere dayanıyorsa, "Avrupa'nın birleşmesi" de ekonomik nedenlere dayanır. K¼lt¼rel ve dinsel ¼geler kuşkusuz önemlidir ancak bu ¼geler birleşme için olduğu kadar, b¼l¼nme için de ¼n plana çıkarılabilen ¼gelerdir.

T¼rkiye'nin Avrupa Birliğine "alınmamasını" ya da "girememesini" ekonomik fakt¼rlerle ağıklamadan, ¼nce "k¼lt¼rel" fakt¼rlerle ağıklamak, T¼rkiye'nin "politik demokrasi, insan hakları, azınlık hakları" gibi konularda Avrupa Birliği normlarına uymadığı için, ya da T¼rkiye'nin bir M¼sl¼man ¼lkesi olduğu için Birliğe alınmadığı şeklinde yorumlar yapmak, gerek T¼rkiye'de gerekse AB'ndeki "muhafazakar" veya "sol" ¼evrelerde ¼ok yaygındır. İlginç olan, ¼yelik m¼zakerelerine başlamış olmakla birlikte Genişleme s¼recinin şimdilik dışında kalan Romanya ve Bulgaristan'ın, Avrupa Birliğinin genişleme s¼recine bu aşamada neden dahil edilmediğini ya da Ukrayna'nın neden AB ¼yesi olmayacağına ağıklamak için de aynı t¼r yorumlar yapılmasıdır.

"Orta Avrupa ve eski Sovyet Cumhuriyetleri arasındaki k¼lt¼rel b¼l¼nme yalnızca politikacıların zihinlerinde değildir. Bu konu, b¼l¼nmenin kaynağının izini, 1054 yılındaki Roma ve Konstantinapol arasındaki ikiliğe kadar s¼ren pek ¼ok bilim adamı tarafından araştırma konusu yapılmıştır. R¼nesans, Reform

ve Aydınlanma, Avrupa'nın Latin kısmında, demokrasi, hukukun üstünlüğü ve özel girişimcilik gibi kavramları destekleyen bir değerler sisteminin evrimine katkıda bulunmuştur. Bu değerler kırk yıl Komünizmin boyunduruğunda kalan Orta Avrupa ilkelerinde ölmemiştir. Ama Avrupa'nın Bizans bölümünde, bu insani değerler yüzlerce yıllık serflik ve kolektivizm geleneklerine hiç uygun düşmemiştir. Bu düşünce çizgisinin en ünlü temsilcilerinden olan yazar Samuel Huntington, Demir Perdenin çökmesinden sonra Avrupa kültürel farklılıkların Kadife Perdesini keşfetti demektedir. Bu kültürel bölünmenin en tehlikeli tarafı, Genişleme sürecinin de ortasından geçmesidir. Romanya ve Bulgaristan gibi ülkeler yanlış tarafta, yani bölünmenin ortodoks tarafındadır... " 24

Kuşkusuz bu yüzeysel yaklaşım, Yunanistan'ın Huntington bölünümünün yanlış tarafında, yani Bizans tarafında olmasına rağmen AB üyesi olabilmesini, ya da Almanya, İtalya, İspanya, Portekiz gibi doğru taraftaki ülkelerin faşizmini, doğru taraftaki Fransa, İngiltere gibi ülkelerin emperyalizmini, hatta en doğru gibi görünen İsveç gibi ülkelerin tarihlerindeki ırkçılığı açıklamamaktadır.

Avrupa Birliğinin, 10 yeni ülkenin Birlik bünyesine alınması ile genişlemesinin, Birlik ülkeleri üzerinde yük yaratmayacağını AB vatandaşlarına anlatmak için derin uğraşlar veren Avrupa Komisyonunun Genişlemeden sorumlu temsilcisi Günter Verheugen, Bulgaristan, Romanya ve Türkiye'nin neden Genişlemeye dahil edilmediklerini anlamamıza yardımcı olacak şu tespiti yapıyor: "10 aday ülke...75 milyon vatandaşı temsil etmektedir. 13 aday ülke ise toplam olarak 185 milyonluk bir nüfustur."

Genişleme sürecinin Avrupalı çok uluslu şirketler açısından büyük yararları olmakla birlikte, Avrupa Birliğine halen üye olan devletlerin vatandaşları için yüksek maliyetleri vardır. Avrupa Birliğinin vatandaşları, AB sürecinin ekonomik derinleşmesinin getirdiği maddi ve sosyal yüklerin yanı sıra, genişlemesinin getirdiği yükleri de üstlenmek durumundadırlar. Bulgaristan, Romanya ve Türkiye'nin ortak özellikleri, "kültürel bölünümün yanlış tarafında olmaları değil", kişi başına gelir, tarımsal nüfus, makro ekonomik performans gibi niceliksel olarak ifade edilen göstergelerden çok açık olarak anlaşılacağı üzere "daha fakir" ve "daha az gelişmiş" olmalarıdır. Bulgaristan ve Romanya 2004 yılına kadar gerçekleşecek olan Genişleme sürecine dahil edilmeden, Türkiye ise daha da belirsiz bir süre Avrupa kapısında bekletilerek, yeni liberal yeniden yapılanma sürecinin koşullarına tabi kılınmaktadır.

Özellikle Türkiye açısından bakıldığında, Gümrük Birliği ve "Ulusal Program" ile, yeni liberal yapılanmayı ve bütünleşmeyi, AB'ne mali yardım açısından yük olmadan gerçekleştiren Türkiye'nin, Avrupa Birliği ile yeni liberal bütünleşme konusunda veya AB'nin siyasi birlik hedefine ilişkin konularda (ortak savunma ve dış politika gibi) sorun yaratmadıkça, müzakere sürecine sokularak yük haline getirilmesinin, ya da Avrupa Birliğine alınarak ,AB'nin siyasal or-

ganlarında temsil, tarım politikaları, yapısal fonlar, iřg¼c¼n¼n serbest dolaşımı gibi yeni y¼kler yaratılmasının, AB açısından rasyonel olmayacağı açıktır.

Avrupa Birliğinin Geleceği Üzerine Kuşkular

Avrupa Birliği, demokratik bir Avrupa yaratmak isteyen g¼çlerin tarihsel talebi olan Birliğin politik ve sosyal en y¼ksek ortak paydada b¼t¼nleřmesini sağlamak yerine, Birliğin ekonomik b¼t¼nleřmesini derinleştirmek ve genişlemek seçeneğini seçmiş g¼r¼nmektedir. Genişleme s¼recinin ilk dalgasını oluşturacak olan ek Cumhuriyeti, Slovakya, Estonya, Macaristan, Polonya ve Kıbrıs'ın ve Malta'nın katılımı ile AB'nin n¼fusu %25 artacak, ancak toplam geliri (GSY¼) yalnızca %5 oranında artmış olacaktır. İkinci dalga ¼lkelerden Latviya, Litvanya ve Slovenya'nın da 2004 yılı itibariyle Birliğe üye olabilecekleri d¼ř¼n¼l¼rse, genişleme seçeneğinin Birliğin politik ve sosyal yapısını geliştirme ile nasıl bir çelişki yaratacağı daha iyi anlaşılabilir.

Genişleyen bir Avrupa Birliği sosyal ve politik anlamda önemli sorunlarla karşı karşıyadır.

Birincisi, tam da bu genişleme s¼recinde, AB, kuruluşundan bu yana yaşamadığı ¼l¼de bir durgunluk içine girmektedir. 1957'den beri kıta Avrupası ¼lkeleri, dalgalanmalarla da olsa, üretim ve gerçek gelirler d¼zeyinde artışlar yaşamışlardır. Son yıllarda ise b¼t¼nleřme s¼recinin parasalcı ve yeni liberal niteliği, Avrupa Para Birliğinin daraltıcı etkileri ile birleşince, Avrupa b¼t¼nleřmesini kabul edilebilir kılan ekonomik b¼y¼menin kaybedilmesi tehlikesini doğurmuştur. Ekonomik durgunluğun ulusal korumacılığa d¼n¼ř eğilimlerini artırma olasılığı her zaman vardır. Ulusal korumacılıkla kastedilen AB içinde g¼mr¼k duvarlarının yeniden y¼kseltilmesi değildir. Bir serbest ticaret b¼lgesi olarak AB kalıcı niteliktedir. Ancak AB'nin, sanayie devlet yardımlarını azaltan rekabet politikalarından, ya da maliye ve para politikalarında bağımsız hareket olanağını ortadan kaldıran parasal birlik politikalarından geriye d¼n¼ř s¼z konusu olabilecektir.²⁵

Durgunluk, işsizlik ve artan g¼, Avrupa'da siyaset sahnesinde aşırı sağ ve ya populist, milliyetçi veya b¼lgeci, ayrılıkçı siyasal akımların g¼çlenmesine yol açmaktadır. Mevcut merkez sağ ve merkez sol partiler, sağ kanat milliyetçilik ya da b¼lgesel ayrılıkçılık eğilimleri karşısında, siyasal g¼c¼n AB'ne devri konusunda ihtiyatlı olmak ve özellikle radikal sağ muhalefet karşısında zayıf d¼řmemek için en azından politik d¼zeyde ulus devleti korumak eğiliminde olacaklardır.

Avrupa Birliğinin geleceğine ilişkin bir başka kuşku kaynağı da k¼reselleřmenin kendisidir. K¼reselleřmenin ve k¼reselleřmeyle gelen yerelleşmenin

bölgesel bütünleşmeleri aşan güçte olduğunu ileri sürenler, "Avrupa Birliği için bu çabalara değer mi?" sorusunu gündeme daha sık getirmektedirler.²⁶

Avrupa Birliği ve "Çevre" Ülkeler

Avrupa Birliğinin Genişleme süreciyle ilgili bir gelişme de, Birliğin, yeni sınırları etrafında, yani Balkanlarda, Akdeniz havzasında ve Rusya, Ukrayna ve diğer yeni bağımsız komşularıyla yaratmakta olduğu serbest ticaret bölgeleridir. Bu bölgelerde ekonominin liberal temellerde yeniden yapılanmasının sağlanması, mal ve hizmet ticaretinin ve sermaye hareketlerinin önündeki engellerin kaldırılması ve özelleştirmeler, Avrupa Birliği merkezli ulus ötesi şirketler için yeni iş olanakları anlamına gelecektir.

Balkanlar, Akdeniz ülkeleri ve Rusya ile geliştirilen ilişkilerin bir diğer boyutu, AB'nin, "merkez" ülkelerinin rekabetçi üstünlüğe sahip oldukları mal, hizmet ve sermaye ihracında, pazar engelleri kaldırılırken, "çevre" ülkelerden gelecek vasıfsız işgücü hareketinin engellenmesidir. Genişleme sürecindeki Orta ve Doğu Avrupa ülkeleriyle bile 2003 yılında üyelik anlaşmaları yapılırken, "geçiş dönemi" adı altında işgücünün serbest hareketini yasaklamayı planlamış olan AB, AB'nin "çevresi" olarak gördüğü Balkan, Akdeniz ve Eski Sovyetler Birliğine doğru mal, hizmet ve sermaye ihracını serbestleştirirken, bu ülkelerden gelecek olan işgücü hareketini ve bu arada tam da bu liberalizasyonun zincirlerinden koparttığı kötülüklerin, yani organize suç örgütlerinin, fuhşun, uyuşturucu ticaretinin AB'ye girişini engellemeyi ummaktadır.

Sonuç

1998 Haziranında yapılan Cardiff Avrupa Konseyi toplantısında, AB'nin geleceği üzerine geniş bir tartışma başlatılması kararı alınmıştır. Avrupa bütünleşmesinin geleceğine ilişkin tartışmalara katılan Avrupalı liderler, Avrupa'nın gelecekte nasıl bir birlik olacağı konusunda berrak bir görüşe sahip olmasalar da Avrupa'nın genişlemesi konusunda fikir birliğine varmış görünmektedirler.

Çünkü "Avrupa'nın birleşmesi" politik bir proje olmadan önce ekonomik bir projedir ve bu ekonomik projenin arkasında, yukarıda belirttiğimiz gibi, Avrupa bütünleşme sürecinin yeni liberal doğrultuda inşasının gerçek mimarları olan "Avrupa İş Çevreleri Yuvarlak Masası" vardır.

İrlandalılar, İspanyollar ve Portekizliler genişleme süreci nedeniyle yapısal fonlardaki paylarının azalacağından korksalar da, Fransızlar tarımsal destekleri kaybedeceklerinden korksalar da, Almanlar Polonyalı ucuz işgücünden korksalar da, hala kendi kimliğini bulamamış bir Avrupa Birliği iki yıl sonra arasına katılacak on yeni üyenin politik ve sosyal yükünü nasıl taşıyacağını kara kara düşünse de, kapitalist bütünleşme sürecinin nesnel güçleri, politik iradeyi gere-

kince arkasına gerekince de önüne katarak, küreselleşmenin sacayağından biri olan yeni liberal Avrupa bütünleşmesini hızla yaygınlaştırmakta ve derinleştirmektedir. Bu yeni liberal yaygınlaşma ve derinleşmenin sosyal maliyetleri, bir yandan Avrupa Birliğinin mevcut ve potansiyel üyelerindeki geniş çalışan kesimler tarafından karşılanacak, bir yandan da Avrupa Birliği etrafında yaratılmakta olan serbest ticaret bölgeleri sayesinde, Akdeniz havzasına ve Rusya'ya ihraç edilmeye çalışılacaktır.²⁷

¹ Örneğin, Avrupa Parlamentosunun üyeleri Joost Lagendijk (Hollanda Yeşiller Partisi) ve Jan Marinus Wiersma (Hollanda İşçi Partisi), Türkiye'nin Avrupa Birliğine üye olabilmesi için 20 hatta daha fazla yıl gerekir diyorlar. (23.12.2001, www.euobserver.com)

² Avrupa Birliği'nin geleceğinin ne olacağı konusunda çeşitli senaryolar vardır. AB'nin ulus devletlerin bir Federasyonu olması, ekonomi, güvenlik ve savunma alanlarının gerçek bir bütünleşmesine dönüşmesi, gelişmiş bir serbest ticaret bölgesi halinde dönmesi, ya da Soğuk Savaşın sona ermesi nedeniyle Avrupa Birliğinin gereksiz hale gelmesi tartışılan bazı alternatifler arasındadır. (Bertelsmann Stiftung (2000), *A Europe Without Borders*, www.bertelsmann-stiftung.de/documents.)

³ Cohn, Theodore H. (2000), *Global Political Economy*, Longman: England, s. 35-36.

⁴ Lenin, V.I, *Collected Works*, Cilt. 21, s. 341-342.

⁵ *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*(1986), 4. Cilt, Gelişim Yayınları, s. 1929

⁶ Ancak belirtmemiz gerekir ki, esas olarak Kuzey Atlantik Bloğunu oluşturma ve bu blok içinde ABD ile yapılacak işbirliğinde Avrupa kapitalizminin çıkarlarını koruma amacını benimseyen "Atlantik" Avrupası, başından beri Polonya, Macaristan, Çekoslovakya ve o dönemde sosyalist blokta yer alan diğer Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ile birleşme hedefini de koymuş ve korumuştur.

⁷ United Nations (1983), *Transnational Corporations in World development: The Third Survey*, New York: UN Centre on Transnational Corporations.

⁸ Servan-Schreiber, Jean-Jacque (1967), *The American Challenge*, (İngilizce basım 1979), New York: Atheneum.

⁹ Kanada ABD Serbest Ticaret Anlaşması CUSTA; Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması NAFTA, Karabler Topluluğu ve Ortak Pazarı CARICOM, Orta Amerika Ortak Pazarı CACM, Latin Amerika Bütünleşme Birliği LAIA, And Paktı, Güney Amerika Ortak Pazarı MERCOSUR , Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği Forumu APEC, Güneydoğu Asya Ulusları Birliği ASEAN.

¹⁰Konuya ilişkin çeşitli görüşler için bakınız: Fawcett, Louise ve Andrews Hurrell (1995), *Regionalism in World Politics: Regional Organization and International Order*, (ed.), Oxford: Oxford University Press ve Melo, Jaime de ve Arwind Panagariya (1993) , *New Dimensions in Regional Integration*, (ed.), Cambridge: Cambridge University Press.

¹¹ AB Komisyonu tarafından hazırlanan Türkiye için Avrupa Stratejisi isimli belgede (4 Mart 1998) taraflar arasında kamu alımları ve hizmet ticaretinin serbestleştirilmesi alanlarında görüşmelere başlanması öngörülmüştür. 2001 yılında, AB Komisyonu tarafından yayınlanan "Katılım Ortaklığı Belgesi"ne paralel olarak Türkiye Tarafından hazırlanan "Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı" hizmet ticaretinin serbestleştirilmesi ve kamu alımlarının liberalizasyonu sürecini hızlandırmıştır. AB istekleri doğrultusunda hazırlanmış olan Devlet İhale Kanun Tasarısı Taslağı kamu oyunun bilgisine sunulmadan önce AB Komisyonuna sunulmuştur. (DPT (2001), *Türkiye ile AB Arasında Hizmetlerin Serbestleştirilmesi ve Kamu İhaleleri Pazarlarının Karşılıklı Açılması Müzakereleri Çerçevesinde Durum Değerlendirmesi ve Mevzuat Karşılaştırması*, Ankara.)

¹² United Nations, *World Investment Report*, 1998, 1999.

¹³ UNCTAD (1996) verilerinden hesaplayan: Dicken, Peter (1999) *Global Shift*, London, Paul Chapman Publishing Ltd. s. 194-195.

¹⁴ De Angelis, Massimo (1998), *European Integration in Context: Globalization and the Strategies for a new World*, www.homepages.ucl.ac.uk/M.DeAngelis.

¹⁵ The European Commission (2001), *Enlargement, Basic Arguments*, www.europa.eu.int.

¹⁶ Küresel üçlü (*global triad*) terimi, iş çevrelerine yakın Japon yazar Kenichi Ohmae tarafından kullanılmıştır. Ohmae'ye göre dünya Kuzey Amerika, Batı Avrupa ve Doğu ve Güneydoğu Asyadan oluşan üç kutuplu bir yapıdadır. Ohmae, Kenichi (1985), *Triad Power: The Coming Shape of Global Competition*, New York: Free Press.

¹⁷ Ticaret Bakanları Dörtlü Grubu ya da kısaca *Quad*, 1981 yılında, AB, ABD, Kanada ve Japonya tarafından GATT ve daha sonra WTO bünyesinde ortak hareket etmek üzere oluşturulmuştur. *Quad* ticaret bakanları dönemsel olarak toplanmakta ve ticaret müzakerelerinin gündemini belirlemektedir. Uruguay Turunun hemen tüm aşamalarına *Quad* yön vermiştir.

¹⁸ Cohn, s.5.

¹⁹ Rugman, Alan (2000), *The End of Globalization*, New Zealand:Random House, s. 28-34.

²⁰ The European Commission (2001), *Enlargement, Basic Arguments*, www.europa.eu.int.

²¹ Malta ve Kıbrıs AB'nin yeni genişleme s¼recine dahil olmakla birlikte AB ile imzaladıkları ortaklık anlaşmaları AB'nin birinci evresine aittir. Malta ve AB arasındaki Ortaklık Anlaşması 1970'de imzalanmıştır. Anlaşma on yıllık bir s¼re i¼erisinde iki aşamalı bir g¼mr¼k birliği ¼ng¼rmekteydi. Malta ikinci aşamaya ¼ng¼r¼len s¼re i¼inde ge¼medi. Malta 1990 yılında AB'ne üyelik i¼in başvurdu. Komisyon 1993 de olumlu g¼r¼ř bildirdi. 1996 yılında Malta başvurusunu dondurdu. 1998 yılında yeniden işleme soktu.

²² T¼rkiye ile ilgili olarak d¼rd¼nc¼ rapor, Aralık 2001, Laeken Avrupa Konseyi i¼in hazırlanmıştır.

²³ 23.12.2001, www.euobserver.com.

²⁴ Lagendijk, Joost ve Jan Marinus Wiersma (2001), www.euobserver.com.

²⁵ Hirst, Paul ve Thomson, Grahame (1999) , *Globalization in Question*, 2nd Edition, Polity Press, s. 234.

²⁶ Dastoli, Pier Virgilio (2001), *European Constitution and Federalism: A new Chance or Requiem for a Myth*, www.europeanmovement.org.

²⁷ Avrupa Birliği genişleme s¼reci sonucunda ulaşacağı yeni sınırlarına komşu ¼lkelere ilişkin politikalar geliştirmiştir. Balkan ¼lkeleri i¼in İstikrar ve Ortaklık S¼reci, İstikrar Paktı ve mali yardım programı; Rusya ile Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması, Ortak Avrupa Ekonomik Alanı kavramının geliştirilmesi girişimi, Ukrayna ve Moldavya ile Ortaklık ve İşbirliği Anlaşmaları; 12 Akdeniz ¼lkesi ile Barselona s¼reci (Fas, Tunus, İsrail ve Filistin, Mısır ve ¼rd¼n ile Ortaklık Anlaşmaları, Cezayir, L¼bnan ve Suriye ile m¼zakereler) Avrupa Birliğinin ¼evre ¼lkelerinde ekonomik liberalizasyon i¼in işbirliğini hedeflemektedir.

